

EEN DORP BETRAPT: FRAUDE IN DE BILT 2

BILTSE NOTABELEN EN HUN GEDRAG

Dr. Anne Doedens en Drs. José Cladder

Zedenloos gedrag van een gemeentelijke vroedvrouw?

Het is 19 november 1894. De geheime vergadering van de Biltse gemeenteraad loopt ten einde. Burgemeester De With heeft nog één kwestie die hij aan zijn gemeenteraad wil voorleggen en „deelt nog mede, dat naar aanleiding van de geruchten, die er over de vroedvrouw loopen, welke thans woont in een huis van Jacobs, hij eerst den rijksveldwachter Hamersma en daarna den nachtwacht Velthuisen heeft laten surveilleren, of Jacobs ook 's nachts in dat huis is en dat Velthuisen wel ontdekt heeft, dat Jacobs 's avonds laat daar nog aan huis komt, maar niet of hij daar de gansche nacht blijft, hoewel hij voor zichzelf daarvan wel overtuigd is. Na eenige gedachtenwisseling over dit punt wordt goed gevonden, dat de voorzitter eerst de vroedvrouw bij zich zal laten komen om haar hierover te onderhouden en voorloopig besloten haar te verzoeken ontslag te vragen of zoo zij dat niet doet, haar eervol ontslag te geven.”

Korte tijd later werd de vroedvrouw inderdaad ontslagen, zeker nadat de bekende plaatselijke arts dr. Lette nog eens aangegeven had een

vroedvrouw van dergelijke losse zeden niet te willen handhaven.

Het voorgaande werpt een helder licht op het gevoel van waarden en normen dat onder de Biltse notabelen heerste. Ruim een eeuw later vraagt men zich af of het Biltse gemeentebestuur destijds geen dringender zaken te bespreken had. Die dringender zaken waren er zeker. Als men de geheime notulen van de Biltse raad van 19 november 1894 in hun geheel bestudeert, blijkt dat deze dringender zaken inderdaad ook onderwerp van bespreking waren. Op een dubieuze manier weliswaar, zoals blijken zal, kwamen de gevolgen van een door Biltse gemeenteamttenaren gepleegde omvangrijke fraude in bespreking.

Wat stond de gemeente te doen bij oplichting?

Wat moet men doen als twee belangrijke gemeenteamttenaren worden beticht van valsheid in geschrifte, oplichting en ambtsmisbruik? Als de gemeenschap door criminele handelingen voor tienduizenden harde negentiende-eeuwse guldens wordt opgelicht?

Als de omvang van de fraude aanzienlijk meer bedraagt dan de jaarlijks door de gemeente De Bilt ontvangen en uitgegeven gelden? De Biltse begroting in het laatste decennium van de negentiende eeuw ging over ruim 20.000 gulden. Bij de oplichting ging het om meer dan 25.000 gulden... Dat was dertig maal het niet onverdienstelijke jaarinkomen van de Biltse arts dr. Lette; het Biltse Openbaar Onderwijs zou van dit bedrag toentertijd vier jaar lang meer dan volledig bekostigd hebben kunnen worden. Kortom: in hedendaagse euro's zou men spreken van een miljoenzaak. Wat men in werkelijkheid deed? Hierna zal blijken dat men uiterst traag reageerde; dat men niet adequaat optrad en dat men zelfs een 'cover-up' opzette, zoals wij dat nu noemen. Hierna zal ook blijken dat het Biltse gemeentebestuur in feite illegaal handelde en onwettige situaties achteraf 'legaliseerde'.

Hoe groot was de Biltse elite en wie hoorden daarbij?

De Biltse notabelen maakten deel uit van een kleine elitegroep van ruim 150 personen (op een bevolking van nog geen 3000 zielen). We kunnen de omvang van de plaatselijke elite immers bepalen door te kijken naar de groep van burgers die stemrecht hadden. Die groep was in de negentiende eeuw niet groot. Het bezit van het kiesrecht had omstreeks 1890

alles te maken met welstand en status. Sinds 1887 was er immers in de Nederlandse grondwet het zogenaamde 'caoutchouc-artikel' opgenomen. Er werd in de late negentiende eeuw hard gestreden voor de uitbreiding van het kiesrecht. Het genoemde nieuwe grondwetsartikel rekte de voorwaarden om bij de stemgerechtigden te mogen horen als gummi - caoutchouc - op. Op nogal opportunistische wijze werd het kiesrecht uitgebreid, niet als grondrecht voor iedereen, maar als een recht dat alleen verleend werd op grond van 'kentekenen van geschiktheid en maatschappelijke welstand'. Behalve het betalen van belasting konden die kentekenen ook andere zaken zijn. Zoals vanaf 1896 de huurwaarde van iemands huis en andere kenmerken van maatschappelijk succes. Landelijk zorgde dit artikel ervoor dat in 1890 ongeveer veertien procent van alle mannen van boven de 23 jaar het stemrecht had. In De Bilt was dat vergelijkenderwijs wat minder. Er waren immers slechts 160 kiezers voor de Tweede Kamer en maar 156 voor de gemeenteraad: zo bedroeg de elite die in De Bilt mocht stemmen maar elf procent van alle Biltse mannen boven de 23 jaar.

Personalia.

Wie waren de notabele gemeentebestuurders?

Het was deze kleine groep die de raad van

De Bilt koos, een gezelschap van zeven personen (inclusief de burgemeester). De raadsleden waren op een enkele uitzondering na van rijpe tot zeer rijpe leeftijd. Van deze zeven personen waren er vier van adel of hadden daar nauwe banden mee. Men kan hen gevoeglijk tot de welgestelde aristocratie rekenen. Wie waren deze aristocraten?

*Huize Sandwijkstraat, woonhuis van
Jhr. mr. D. de Blocq van Haersma de With*

De burgemeester. Voorop ging uiteraard de burgemeester, de naamgever van de huidige Biltse Burgemeester De Withstraat, jonkheer mr. D. de Blocq van Haersma de With. Hij was een telg uit een oud Fries geslacht, dat in de achttiende en negentiende eeuw tot dan toe vooraanstaande juristen en grietmannen had geleverd [tot 1795 het hoofd van rechtspraak en bestuur - van 1815 tot 1851 titel van het

hoofd van een Friese landgemeente]. Vanuit Friesland (Dokkum) had De With in 1853 gepoogd in de Tweede Kamer te komen. Dat was mislukt. De With moet redelijk vermogend zijn geweest. Hij woonde in 1857 op de Boelens State ten westen van Buitenpost in Friesland. In zijn Biltse periode kwam hij in 1891 door zijn huwelijk met Henriëtte W. van Naamen van Eemnes in het bezit van Zandhove, een oud buiten en landgoed uit de zeventiende eeuw, gelegen bij Zwolle. (Het bestaat nog en fungeert nu als verpleeghuis.) De Withs huwelijk met een Van Naamen van Eemnes was in die zin symbolisch voor zijn relatie met De Bilt, omdat een lid van deze eveneens aristocratische familie aan het eind van de achttiende eeuw ooit Sandwijkstraat in bezit heeft gehad. De heren van het dorp waren landgoedeigenaren van betekenis.

De Biltse burgemeester De With had in de jaren negentig van de negentiende eeuw twee adellijke wethouders. De eerste wethouder was G.H.L. (Godfried Hendrik Leonard) baron van Boetzelaer van Dubbeldam. Hij was, zo blijkt uit het verhaal, verantwoordelijk voor de Biltse financiën. De Boetzelaers waren niet alleen de lokale grootgrondbezitters. Zij vormden ook een familie die een vooraanstaande rol speelde in de Nederlandse politiek. 'Onze' wethouder

kende het hiervoor genoemde Sandwijck goed: hij was immers zoon van C.W.J. (Christiaan Willem Johan) baron van Boetzelaer van Dubbeldam (1806 - 1872), die in het zomerseizoen bewoner van Sandwijck was. Dit buiten grensde toentertijd aan Eyckenstein, het huidige verblijf van de Van Boetzelaers. C.W.J. van Boetzelaer was kamerheer in buitengewone dienst van de koningen Willem I, II en III; ook was hij lid van de Provinciale Staten van Utrecht en van de gemeenteraad van Utrecht. Hij was de grootvader van een kleinzoon die in de landelijke politiek bekend zou worden: het CHU-kamerlid Van Boetzelaer. 'Onze' mede-hoofdpersoon, de Biltse wethouder Van Boetzelaer was in de tijd dat het schandaal speelde, bewoner van het latere KNMI-gebouw: Colenberg, 't Klooster (in zijn bezit tot 1897) en van Houdringe. De tweede Biltse wethouder was jonkheer J. Steengracht van Oostcapelle. Ook hij had zijn wortels stevig in Biltse grond. De 'familie' had sedert 1820 het landgoed en het huis Beerschoten in bezit; de jonkheer liet in 1890/1891 het huidige Beerschoten bouwen. Van de overige raadsleden is alleen J.E.W. Twiss van aristocratische parentage. De familie Twiss was door huwelijk verbonden aan de familie Quarles van Ufford. Over J.E.W. Twiss is bekend dat hij met „enkele vooraanstaande en enthousiaste pluimveefokkers op 27 september

1894 de vereniging 'Ornithophilia' oprichtte met het doel om eenmaal per jaar een internationale pluimvee tentoonstelling te organiseren." Maar Twiss deed bepaald meer en was ook op diplomatiek vlak actief. In de overlijdensadvertentie van 1917 lezen we: „Mr. J.E.W. Twiss, Vice-consul van Groot-Brittannië en Ierland, oud lid van den gemeenteraad van De Bilt, is op 64-jarigen leeftijd overleden.” De resterende drie raadsleden behoren waarschijnlijk tot de niet onbemiddelde boeren- of burgerstand: het gaat om de in 1891 zestig jaar oude Daniël Wernsen, de dan 64-jarige Jochem Floor en de 52-jarige Cornelis Middelman.

Deze kleine groep bestuurde de gemeente De Bilt; de aristocraten lijken die gemeente haast als hun persoonlijk bezit te hebben beschouwd. Niet geheel zonder reden: in ieder geval hadden ze grote stukken land in eigendom. Hierna zullen een aantal kritische kanttekeningen geplaatst worden bij de daden van het Biltse gemeentebestuur. Het zou echter onterecht zijn, alleen maar vraagtekens te zetten bij het gedrag van de Biltse collegeleden. Tussen de regels door leest men ook over concrete inspanningen ten bate van de gemeenschap. Zo valt op, dat wethouder Van Boetzelaer uit eigen middelen de gemeente fors ondersteunt:

„Getuige G.H.L. baron van Boetzelaer, wethouder van de Bilt, wordt [ter rechtszitting in januari 1895] ondervraagd over de leening van 1882, groot f 3.000,- die door hem in haar geheel genomen is. Daarvan zijn 16 nummers afgelost. De volgende stukken 17-46 zijn geconverteerd in een 3 1/2 pct. leening, het geld ervoor heeft get[uijge] ontvangen. In 1884 heeft get. geld aan de gemeente geleend f 1.400,- waarvoor hij een schriftelijke schuldbekentenis van Takken als gemeente-ontvanger heeft ontvangen, dat geld is weer afgelost.” Een lening van 23.000 gulden lijkt nu niet veel, maar in 1890 stond dit bedrag gelijk aan het volledige jaarbudget van dertig middenstandsgezinnen met een goed inkomen.

Een eerste geheime raadsvergadering over de fraude: pappen en nathouden?

Eind augustus/begin september 1894 was de bal gaan rollen. Na ontdekking van de eerste vervalste obligaties was politierechercheur Doorn in actie gekomen. In dezelfde tijd of kort hierna was burgemeester De Wirth op bezoek gegaan bij de Commissaris der Koningin. In een geheime raadsvergadering van 25 september doet hij daar verslag van: „dat hij op 22 September eene conferentie met den Commissaris heeft gehad, bij welke gelegenheid deze als zijn wensch had uitgesproken, dat de secretaris en de ontvanger

direct ontslagen worden, waarop de voorzitter hem te kennen had gegeven, dat, al werden zij ook vrijgesproken, zij toch nooit meer op het gemeentehuis zouden toegelaten worden, maar dat hij in ieder geval het oordeel van den Raad hierover zou vragen.”

Na deze mededeling volgt een merkwaardige discussie in de besloten raadsvergadering. Burgemeester De With begint met te verklaren: „het voorstel van den Commissaris voor zichzelf wel eenigszins vreemd [te vinden]; door nu reeds direct ontslaan zou men het vonnis vooruitloopen. De wethouders, welke hij reeds te voren den wensch van den Commissaris heeft meegedeeld, zijn niet eenstemmig in hun gevoelen. Terwijl toch de heer Boetzelaer absoluut tegen het voorstel van den Commissaris is, vond de [heer] Steengracht hiertegen niet zulke groote bezwaren. De heer Twiss meent, dat de Raad wel aan den wensch van den Commissaris kan voldoen, de secretaris wordt, al wordt hij ook vrijgesproken, toch ontslagen en nu komt het toch op hetzelfde neer, of hij zijn ontslag krijgt voor of na het vonnis. De heer Boetzelaer meent, dat het beter is te wachten, tot het vonnis is uitgesproken. Wordt de secretaris vrijgesproken en heeft de Raad hem dan reeds ontslagen, dan geeft dit tegenover het publiek den indruk alsof de Raad het beter wil weten dan de rechtbank, die alle middelen heeft om tot een juist oordeel over de

schuld van den secretaris te geraken, middelen waarover de Raad niet te beschikken heeft. Bovendien welke motieven moet men voor het oogenblik aanvoeren voor het ontslag van den secretaris? Wordt hij vrijgesproken, dan kan men hem nog altijd ontslaan.”

Van Boetzelaers collega jonkheer Steengracht is het zeer oneens. Nu ontslaan, niet alleen de ontvanger Takken maar ook gemeentesecretaris Rootjes, is zijn advies. Dan is er immers duidelijkheid en dan hoeft men zich bij onverhoopte - en tussen de regels door leest men - ontrechte vrijspraak niet in bochten te draaien om van de in ieder geval beschadigde secretaris af te komen. Steengracht is echter met Twiss in de minderheid:

„Op rondvraag van den voorzitter blijken de heeren Van Boetzelaer, Floor, Middelman, Wernsen en de voorzitter er voor te zijn met het ontslag te wachten, terwijl de heeren Steengracht en Twiss meenen, dat direct de secretaris ontslagen moet worden, als de mogelijkheid bestaat dat hij vrijgesproken wordt. De voorzitter deelt mede, dat hij den Commissaris met het gevoelen der leden in kennis zal stellen en merkt op, dat, hoewel het zeker is, dat de ontvanger veroordeeld zal worden, het in ieder geval minder raadzaam is op het oogenblik dezen wel en den secretaris niet te ontslaan daar de Raad hierdoor den

*Beerschoten, woonhuis van
Jonkheer J. Steengracht van Oostcapelle*

schijn op zich zou laden om den secretaris minder schuldig te oordeelen dan den ontvanger.”

Met name Van Boetzelaer en De With lijken een achterhoedegevecht te voeren. Uit het (wettelijk verplichte) Jaarverslag van de Gemeente over 1894 blijkt dat Takken en Rootjes beide twee weken later, al op 10 oktober 1894 ontslagen zijn. Het is heel wel aannemelijk, dat Commissaris van de Koningin, Alexander baron Schimmelpenninck van der Oije van de Poll en Nijenbeek heeft ingegrepen. Schimmelpenninck immers was een gedegen bestuurder en trouw aanhanger van Groen van Prinsterer. Principieel handelen in het openbaar bestuur zal hem niet vreemd zijn geweest.

‘Schuldig’ aan een overmaat van vertrouwen? Het is gissen naar wat de lankmoedigheid van vooral burgemeester De With en wethouder Van Boetzelaer jegens Rootjes en Takken veroorzaakte. Een mogelijke verklaring daarvoor vinden we in het verslag van de rechtszitting over de fraudezaak van begin 1895. Men leest daar over de daden van burgemeester De With en Van Boetzelaer, toen zij als verantwoordelijke bestuurders tegenover de rechtbank hun acties toelichtten. Echte controle van de gemeentekas had pas plaats gevonden, afgaande op de mededelingen van beide heren, toen de affaire naar buiten was gekomen. Tot die tijd was men kennelijk veel te goed van vertrouwen geweest.

„Den 28 Aug. 1894 heeft get. [De With] met den wethouder baron Van Boetzelaer de kas van den gemeenteontvanger aan diens woning opgenomen. Abuizen (vergissingen) heeft get[uijge] vroeger nooit gemerkt. De mandaten (betalingsopdrachten) werden nagegaan met het journaal, maar het journaal van ontvangst is steeds als juist aangenomen, zooals het werd voorgelegd. Of de ontvanger geld ontving en dat niet boekte, was niet te controleeren. Van het knoeien van den ontvanger met de kas heeft get[uijge] nooit iets gemerkt; vergelijking van de journalen bij 't opmaken van de gemeenterekening is nooit geschied, omdat

men het volle vertrouwen in hem stelde, niet alleen het gemeentebestuur maar ieder in het dorp. Alleen in April 1894 heeft de heer Van Boetzelaer bij de kasopname gezien, dat een bedrag van *f* 2.000,- verkeerd was opgeteld; er moest *f* 2.000,- meer zijn. Hij is daar toen op gewezen en is tevens gewaarschuwd zijn kas als ontvanger voortaan gescheiden te houden van de kas zijner handelsfirma, waarmee Takken zich had geëxcuseerd. Den 4 Juli hebben de wethouders de kas opgenomen; den 28 Augustus heeft de ontvanger verklaard, dat hij niets in huis had dan *f* 100,-, terwijl hij *f* 890,- volgens het journaal had moeten hebben. Toen is er een onderzoek ingesteld, waarbij bleek dat hij [gemeenteontvanger Takken] een tekort in zijn kas had van *f* 4.078,-. De borgtocht is *f* 1.350,- groot, zoodat de gemeente een schade heeft van *f* 2.728,-.” De heren hadden dus niets in de gaten gehad; gemeentesecretaris en gemeenteontvanger hadden, zo blijkt, altijd hun volle vertrouwen genoten, het wordt bij herhaling vastgesteld:

„Door den rechter mr. Crommelin ondervraagd hoe zijne verhouding tot Rootjes was, verklaart get[uijge De With], dat deze, wat zijn werk betreft, zijn volle vertrouwen genoot en dat hij ook op zijn karakter nooit iets aan te merken heeft gehad. ...De ontvanger wist altijd van te voren wanneer zijne kas zou worden

Dorpsstraat en Hotel Nas (rechts) in 1906.

opgenomen, behalve in den laatsten tijd, zonder dat dit echter een gevolg van minder vertrouwen in hem was. De boekhouding van den ontvanger is nooit met die van de fabriek [Takkens rijtuigmakerij] nagezien. Heel netjes was de boekhouding niet, maar dat nam niet weg, dat men volledig vertrouwen in hem stelde. “

Bestuurlijke laksheid

“Had u dan geen idee van de financiële problemen van gemeentesecretaris Rootjes?”,

vroeg substituut-officier van justitie, mr. E.A. Smidt ter terechtzitting aan getuige burgemeester De With. De With gaf hierop een wat dubbel antwoord. Enerzijds wist hij daar niets van, anderzijds moest hij erkennen dat „Rootjes wel eens loog wat aangaat zijn gebrek aan geld”.

Was burgemeester De With echt niet

op de hoogte? Merkwaardig is in dit verband ook een mededeling in het gemeentelijk Jaarverslag van De Bilt over 1893. In dat jaar bleek de gemeentesecretaris ontevreden. Hij verzocht: een „billijken regeling van [zijn] jaarwedde en het toestaan van behoorlijke assistentie (het geven van een passende ondersteuning).” We (de schrijvers van dit artikel) gaan ervan uit, dat De With in deze affaire te goeder trouw is geweest, maar het verzoek van de gemeentesecretaris geeft in ieder geval aan, dat hij geld nodig had en dat

De With dat had kunnen weten. Het lijkt ook onwaarschijnlijk, dat ten gemeentehuize nooit ter sprake is geweest wat substituut-officier van justitie Smidt verklaarde tijdens zijn requisitoir: „[Rootjes' geld] is verteerd op hoogst, ja te fatsoenlijke wijze, want het is gebleken, dat hij leefde ver boven zijn stand. Hij heeft vier van zijn kinderen gedaan op een school te Utrecht, waar de meest vermogenden hun kinderen laten gaan. Het is gebleken, dat hij verdient f 1.600,- en nog klaagde, dat hij niet kan rondkomen. Het geld is door hem uitgegeven om hooger te leven dan hij mocht.”

In een kleine gemeenschap als de Biltse aan het einde van de negentiende eeuw moet het ook de burgemeester opgevallen zijn dat er iets bij de gemeentesecretaris niet in de haak was. De burgemeester en zijn wethouder Van Boetzelaer wasten hun handen in onschuld, De beide misdadigers kregen er ook de schuld van, dat de gemeentekas jarenlang nooit fatsoenlijk door de bestuurders was gecontroleerd:

„De officier van justitie merkt op, dat behalve het proces-verbaal van kasopneming vroeger door Rootjes een staat werd opgemaakt, zoolang de kasopneming goed geschiedde. Daarmede heeft Rootjes opgehouden, zoodra de eerste valsche kas vertoond is bij de kas-opneming, wat volgens verklaring van Takken in 1881 is geschied. Get. Van Haersma

de With herinnert zich niet, dat hij vroeger zulk een staat van Rootjes heeft ontvangen.” Een merkwaardig verweer: de burgemeester had op zijn minst naar het proces-verbaal kunnen vragen... De burgemeester was zeker geen dienstklopper geweest volgens de ex-gemeentesecretaris: „Bekl[aagde] Rootjes zegt, dat hij het opmaken van dien staat heeft nagelaten, omdat er geen notitie van genomen werd.”

De eerste Biltse stempelaffaire

In het zeer recente verleden was er in De Bilt sprake van een stempelaffaire; van het gebruik door de burgemeester van het handtekeningstempel van de gemeentesecretaris. Het was niet de eerste stempelaffaire in de Biltse geschiedenis. Aan het eind van de negentiende eeuw werd het burgemeestersstempel door de gemeentesecretaris Rootjes onterecht gebruikt. Bepaald anders dan in het recente verleden ging het een eeuw geleden om crimineel misbruik, om de schijn van echtheid te geven aan valse obligaties.

De burgemeester licht ter gerechtszitting toe: „Get[uige] De With verklaart nog, dat Rootjes gemachtigd was het stempel te gebruiken als secretaris. Als Rootjes geen secretaris geweest was, zou hij hem het stempel niet hebben gegeven. Gevraagd waarom aan Rootjes het stempel gegeven is in zijne kwaliteit van

secretaris, antwoordt get[uige]:
Omdat Rootjes was de verantwoordelijke chef van de secretarie. Op de vraag of op eenige wijze bepaald was, dat de secretaris was belast met het stempelen van de stukken van den burgemeester, is het antwoord van get[uige] dat dit niet staat in zijn instructie.”

Het stempel was inderdaad terecht aan de gemeentesecretaris gegeven om in naam van burgemeester De With reisbescheiden etc. te ondertekenen.

Daar was niets mis mee. Wethouder Van Boetzelaer neemt ten dezen wat al te opvallend afstand van ‘zijn’ burgemeester:

„Verdediger mr. Bilderdijk vraagt of get[uige] Van Boetzelaer ook meegewerkt heeft tot de bevoegdheid, door den burgemeester opgedragen aan Rootjes, om stukken te stempelen. Get[uige] Van Boetzelaer dacht, dat het vanzelf sprak, dat de secretaris de bewaring heeft van het stempel der gemeente; wat de bewaring van het stempel van den burgemeester betreft, dat [is] een particuliere zaak van den burgemeester; dat ging buiten de functie van den get. als wethouder om, en hij heeft daartoe niet medegewerkt.”

De opmerking van wethouder Van Boetzelaer – die De With hem niet in dank zal hebben afgenomen – was dan ook, zeker gelet op de te verwachten collegiale

verantwoordelijkheidscode, niet erg chique.

Rootjes slaat terug: een bestuurlijke ‘cover-up’ door een feitelijk illegaal college?

De drinkbeker was door het Biltse College van B. en W. nog niet geheel geleedigd na het ontslag van de gemeentesecretaris en de gemeenteontvanger in oktober 1894. In dezelfde vergadering waarin in feite het vonnis over de ‘zedenloze’ vroedvrouw werd geveld, was een andere voor gemeenteraad en college zeer pijnlijke zaak aan de orde gesteld.

Men was in deze vergadering van 19 november merkwaardigerwijs niet voltallig present, anders dan de eerste keer op 25 september 1894.

Van Boetzelaer en Twiss schitterden door afwezigheid. We laten burgemeester De With, in de woorden van de uit Hoogeveen overgekomen waarnemende gemeentesecretaris A. Pronk, aan het woord op deze negentiende november 1894:

„De voorzitter deelt mede, dat hij vernomen heeft, dat Rootjes den directeur der gevangenis te kennen heeft gegeven, dat er op het oogenblik te De Bilt geen Dagelijksch Bestuur is daar de twee wethouders niet op de daarvoor gestelde tijdstippen herbenoemd zijn, dat hij zich niet kan begrijpen hoe dit mogelijk was, daar hij ieder jaar Rootjes vroeg welke raadsleden en wie van de twee wethouders af moesten treden, maar dat hem uit het

notulenboek van de vergaderingen van den Raad gebleken is, dat de heer Van Boetzelaer in 1884 en 1890 [!!!] en de heer Steengracht in 1893 herkozen had moeten worden."

Rootjes had gelijk. De terechte beschuldiging was voor het College van B. en W. en de raad eigenlijk een bestuurlijke ramp: men had illegaal zijn werk gedaan, en erger nog, in één geval vele jaren achtereen. Dit was des te gênanter omdat de vervalste obligaties teruggingen op vaststelling van een gemeentelijke lening in een officiële raadsvergadering in 1890. Een vergadering dus met een overduidelijk illegaal karakter. De uitgifte van deze lening droeg bovendien nog eens de handtekening van een wethouder die formeel geen wethouder was. Het zou ter rechtszitting van begin 1895 nog eens benadrukt worden:

„De heer Van Boetzelaer, die den 2 Sept. 1890 behoorde af te treden als wethouder, hield toen op wethouder te zijn van de Bilt. In diezelfde vergadering, waarin de nieuwe leening is gevoteerd, (bij stemming toegestaan) had hij als wethouder moeten zijn herbenoemd, en dat is niet geschied. De andere wethouder, de heer Steengracht, is in 1891 herbenoemd, maar niet in 1890, toen hij volgens den rooster aan de beurt van aftreding was. Van September 1890

tot September 1891 waren er dus geen wethouders van de gemeente de Bilt."

De verdediging maakte in dezelfde rechtszitting gebruik van deze ernstige 'vormfouten' om Rootjes te pogen te ontlasten:

„Daarvan [immers] is het gevolg, dat de leening, gevoteerd den 3 September 1890, volgens hare geboorte de fout had, dat het besluit tot emissie niet geteekend is door een desbevoegd persoon. Er wordt in het raadsbesluit aan den burgemeester opgedragen om met den secretaris de obligatie te teekenen. Maar daaruit kan geen delegatie aan den burgemeester als hoofd van het uitvoerend gezag worden afgeleid, want waar geen wethouders bestonden, kon de burgemeester niet geacht worden te zijn het hoofd van het college van B. en W. De obligaties droegen dus het kenmerk van nietigheid op het oogenblik toen zij werden uitgegeven. Uit een dergelijke obligatie kan geen bewijs van eenige verbintenis worden geput. Dit is een belangrijk element, op grond waarvan tot vrijspraak kan worden geconcludeerd."

Terug naar de besloten gemeenteraadsvergadering van november 1894. Wat na de melding van het debacle gebeurde tart eigenlijk iedere voorstelling. Om te beginnen krijgt Rootjes de schuld van De With:

„Hij meent, dat Rootjes waarschijnlijk met voorbedachten rade hem dit verzwegen heeft, niet alleen omdat hij dit nu aan den directeur der gevangenis heeft medegedeeld, maar ook omdat hij de jaren van aftreden zelf op den rooster heeft aangeteekend.”

stem van heer Van Boetzelaer niet van invloed was, omdat er toch altijd twee geldige stemmen zijn uitgebracht, maar dat de besluiten van B&W na 1893 allen wettig zijn.” En ten slotte komt de oplossing uit de hoge hoed: „Hij gelooft dat het het beste is, als

Grafsteen kerkhof Dorpsstraat van Jhr. J. Steengracht van Oostcapelle

De secretaris was inderdaad verantwoordelijk, maar de burgemeester zeker niet minder. Vervolgens deelde de burgemeester met een merkwaardige kronkelredenering mee, dat er voor het overgrote deel niets aan de hand is, omdat: „de besluiten door B&W tusschen 1890 en 1893 genomen geldig zijn, daar de

beide wethouders bedanken en er een nieuwe benoeming van twee wethouders plaats grijpt. Voorzover het noodig is, kunnen eenige besluiten dan opnieuw genomen worden.” Dat gebeurde dan ook, met uitdrukkelijke instemming van wethouder Steengracht, die „meent eveneens, dat dit de beste oplossing is

en deelt mede, ook namens den heer Van Boetzelaer, dat hij voor het wethouderschap bedankt. Alsdan wordt overgegaan tot de benoeming van twee wethouders, waarbij de heeren Twiss en Middelman als stemopnemers fungeeren. Bij de keuze wegens de aftreding van den heer Van Boetzelaer worden ingeleverd 5 briefjes allen met den naam van G.H.L. van Boetzelaer, zoodat deze opnieuw benoemd is. Bij de keuze wegens de aftreding van den heer Steengracht werden wederom ingeleverd 5 briefjes, waarvan 4 met den naam van Jhr. Steengracht van Oostcapelle en een met dien van J. Floor, zoodat de heer Steengracht opnieuw benoemd is en met dankbetuiging voor het in hem gesteld vertrouwen verklaart de herbenoeming aan te nemen."

Opvallend is die stipte naleving van de noodzakelijke formaliteiten (waar men die eerder zo veronachtzaamd had!). Met één eveneens opvallende uitzondering: men ging er kennelijk van uit, dat Van Boetzelaer, hoewel afwezig, zonder meer met zijn herbenoeming in zou stemmen. Dit wijst maar op één ding: de zaak is door de Biltse bestuurders van te voren goed doorgeëxerceerd.

Als het kalf verdronken is ...

En dan eindelijk, bijna drie maanden (!) nadat de fraude aan het licht gekomen was, buigt de

gemeenteraad van De Bilt zich over dat wat toch wel heel essentieel was: maatregelen om verder bedrog tegen te gaan:

„De voorzitter deelt hierop mede, dat in de laatste vergadering van Burgemeester en Wethouders de wenschelijkheid was uitgesproken, de nog niet uitgelote obligaties (nog niet uitgelote delen van een geldlening) te waarmerken bv. doordat een van de wethouders de obligaties medeondertekende en de coupons stempelde. De voorzitter gelooft, dat een dergelijke maatregel noodzakelijk is, daar het toch mogelijk is, dat op den dag der aflossing valsche obligaties zouden aangeboden kunnen worden. Hierop wordt met algemeene stemmen het volgende besluit genomen:

De raad der gemeente De Bilt,
Overwegende, dat de mogelijkheid bestaat, dat valsche obligaties der geldlening van 45.000 [gulden] ... ter aflossing en valsche coupons dierzelfde geldlening ter uitbetaling aangeboden worden, Overwegende, dat het daarom noodzakelijk is, dat een der wethouders dezer gemeente de nog niet uitgelote echte obligaties van voornoemde geldlening ter onderscheiding van de valsche medeondertekent en de daarbij behorende coupons met een daarvoor te maken stempel stempelt...

Besluit dat de nog niet uitgelote echte obligaties der geldlening van f 45.000,-, aangegaan

volgens raadsbesluit van den 3 September 1890... voorzoover mogelijk alsnog zullen worden medeondertekend door een der wethouders en de daarbij behorende coupons gestempeld met een daarvoor door Burgemeester en Wethouders vast te stellen stempel. Aldus gedaan, enz.”

De put was gedempt, maar de affaire was daarmee nog niet afgelopen: de ontwikkelde en gegoede krantlezende burgerij waaruit de Biltse bestuurders voortkwamen zou door de grote publiciteit die de pers aan de affaire gaf, in januari 1895 nog pijnlijk met de neus op de feiten gedrukt worden.

In een volgend nummer van *De Biltse Grift* zal nog aandacht geschonken worden aan het dagelijks leven in het dorp; met name zullen de andere betrokkenen aan bod komen: de ‘loopjongens’ van de dorpselite, de financiers en vooral de daders.

Bronnen:

- *Utrechtsch Volksblad* (tot 1893)/*Utrechtsch Nieuwsblad* 1894/5; *Utrechtsche Provinciale en Stadscourant* 1894/5; notulen van de besloten vergaderingen van de gemeenteraad van De Bilt van 22/9 en 19/11 1894 (gemeentearchief De Bilt); jaarverslagen van de gemeente De Bilt 1889-1895 (gemeentearchief De Bilt).

***

Wie weet iets van deze fraaie villa?